

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 231-252

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 03.12.2018
Kabul/Accepted: 05.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**GÜNÜMÜZE ULAŞAN
ÖRNEKLER ÜZERİNDEN
GÜRÜN ŞALLARI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

***AN ANALYSIS OF THE GÜRÜN
SHAWLS THROUGH THE SAMPLES
REACHING THE MODERN DAYS***

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü AKÇA TOKATLI

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

ORCID: 0000-0003-1509-4305, ulkuakca@yahoo.com

Öğr. Gör. Özlem ERZURUMLU JORAYEV

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi / Tekstil Bölümü
ORCID: 0000-0001-5518-7595, ozlem.erzurumlu@marmara.edu.tr

Öz

Arkeolojik bulgular sonucunda, Anadolu'nun, dokumacılığın yapıldığı en eski yerlerden biri olduğu düşünülmektedir. Önceleri ilkel tezgâhlarda yapılan dokumacılık, zaman içerisinde artan talepleri ve estetik ihtiyaçları karşılama arayışları ile geliştirilmiştir. Aşama aşama gelişim gösteren dokumacılık incelendiğinde, ilk örneklerde elle atkı iplikleri atılıyorken, sonrasında ise karmaşık desenlerin dokunabildiği jakar tezgâhlarının geliştirildiği görülmektedir. Dokumacılık; sosyal, ekonomik durum ve coğrafi konuma göre gelişim gösterdiğinden dolayı üretildikleri toplumun kültürel özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Sivas'ın Gürün ilçesinde dokunan ve dokunduğu bölgenin ismi ile anılan Gürün Şalları'nın günümüzde dokuması yapılmamaktadır. Desen, motif ve renk özellikleriyle kendine özel bir kimlik kazanan Gürün Şal dokumalarından günümüze çok az sayıda örnek ulaşmıştır. Gürün yöresinde yapılan alan araştırması ile bölgede dört Şal örneğine ulaşılmış ve incelemeleri yapılmıştır. Bu çalışmada, Gürün Şalları'nın desen, renk ve motif özelliklerine değinilerek, incelenen Gürün Şal örneklerine yer verilecektir. Yörede ulaşılan, gelecekte tamamen kaybolma tehlikesi olan eşsiz Gürün Şal örneklerinin ve üzerinde yapılan incelemelerin ilerde yapılacak çalışmalara kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: dokuma, şal, Gürün, Gürün şalı

Abstract

It is considered, based on archeological findings, that Anatolia has been one of the oldest places of weaving. Weaving, performed in primitive weaving

looms initially, has been improved in time to meet increasing demand and aesthetic needs. When weaving is examined, which developed phase by phase, whereas weft yarn was weaved manually in the first samples, it is seen that jacquard looms had been developed where complex patterns were woven. Since weaving developed based on social and economic status and geographical location, textile products reflect cultural characteristics of the society which produced them.

Gürün shawls, which were woven in Gürün County of Sivas and called after the region where they were woven, are no longer woven today. Scarce number of samples of Gürün shawls, which developed a unique identity with their patterns, motives and color characteristics, has reached today. Four shawl samples were accessed in the region and studied in a field study conducted in Gürün region. In this study, Gürün shawl samples were examined by focusing on their patterns, colours and motive characters. It is considered that samples of matchless Gürün shawls, having the danger of complete extinction in the future and accessed in the region, and the studies conducted on these samples would form a resource for future investigations.

Keywords: weaving, shawl, Gürün, Gürün shawl

Giriş

Günümüzde dokumacılığı yapılamayan Gürün Şalları, yerel dokumacılık içinde belirgin örneklerden biridir. Dokumacılığı yapıldığı dönemlerde yurt içi ve yurt dışında oldukça tanınan Gürün Şalları'ndan çok az örnek kalmıştır. “Günümüze Ulaşan Örnekler Üzerinden Gürün Şalları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, üç alt başlık altında ele alınmıştır.

Birinci başlıkta Sivas'ta dokumacılığa kısaca yer verilmiştir. İkinci başlıkta, Gürün Şalları ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle şal dokumacılığının etkin yapıldığı dönem ve üretimini olumsuz etkileyen konulara değinilerek, Gürün Şalları'nın dokuma tarihine yer verilmiştir. Ayrıca, Gürün Şalları'nın motif, desen özellikleri ve kullanım alanından söz edilmiştir. Çalışmanın son başlığında ise, alan araştırmasında ulaşılan dört Gürün Şal örneğine yer verilmiştir. Ulaşılan örnekler üzerinden, Gürün Şalları'nın yapısal özellikleri incelenmiştir.

Yapılan bu çalışmada, literatür taraması ve alan araştırması ile Gürün Şalları üzerine olan bilgiler derlenmiş ve çalışmayı destekleyen veriler ışığında, ulaşılan örnekler incelenerek tamamen yok olmadan belgelenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1. Sivas'ta Dokumacılık

Dokumacılığın ilk nerede ve ne zaman başladığı ile ilgili kesin bir söz söylemek mümkün olmamakla birlikte, arkeolojik çalışmalarda elde edilen buluntular, dokumacılığın geçmişi hakkında bilgi vermekte-

dir. Yapılan çalışmalar, Neolitik dönemde Anadolu’da dokuma yapıldığını belgelemektedir. Bu durum, Türklerin bu bölgede yaşamadan önce de Anadolu’da, yüzyıllardır gelişerek devam eden dokumacılık olduğunu göstermektedir.

İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan Sivas’ın tarihine bakıldığında, Selçuklu döneminden itibaren yünlü ve pamuklu dokumaların yapıldığı, önemli bir dokuma merkezi olduğu görülmektedir. Yünlü ve ipekli kumaş dokumacılığı yapıldığını, bu ürünlerin giyim-kuşam ve döşemelik olarak kullanımının yaygın olduğunu ifade eden Akpınar ve Birol, II. Mahmut döneminde Sivas’ta yerli dokumalarla ilgili şu açıklamayı yapmışlardır; “çit (basma), bez, astar, destar, yogan ve yatak yüzleri ve yünlü dokumalar da yapılmaktaydı. Ancak üretim araçları basit el tezgâhlarından ibaretti. Bu sebeple üretim oldukça yavaş ve az olmaktadır” (2015: 229).

Sivas’ın bir ilçesi olan Gürün’de yerleşim M.Ö. 2000 yıllarına uzanmaktadır. Birçok uygarlığın yaşadığı köklü bir yerleşim yeri olması ve eski ticaret yolunun önemli bir kolunun üzerinden geçmesi, kuşkusuz Gürün’ün kültürel gelişimine katkı sağlamıştır. Günümüzde Gürün’de şal dokumacılığına devam edilmemesine rağmen, Gürün denildiğinde hala akla Gürün Şalları gelmektedir.

Dokuma ürünler, renk ve motif özellikleri ile üretildikleri bölgenin kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Gürün Şal dokumalarından günümüze çok az sayıda örnek ulaşmıştır. Bu örnekler, bölgenin önemli kültürel değerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gürün Şalları, kendine özgü renk ve motif özellikleri ile sadece Türkiye’de değil Dünyada da adını duyurmuştur.

2. Gürün Şalları

2.1. Gürün Şal Dokumacılığının Tarihi

Eski Türk dilinde “çul” olarak adlandırılan Şal sözcüğü, Farsça’da “Keşmir’e özgü keçi yünü örtü”¹ anlamına gelmektedir. Özbek (1949: 4) Şal’ı “atkısı ve çözüğü yünden olan desenli bir kumaştır. Ayrıca ipek ve pamuk ile dokunmuş neveleri de vardır” sözleri ile tanımlarken, Ergür (2002: 250) ise “Kaşmir şalı, kâşanî şalı da denir. Daha çok Hindistan ve İran’da (Acem Şalı), genellikle çubuklu dokunan, özel motifli değerli yünlü bir kumaş. Horasan şalı gibi düz, çizgisiz ya da serpmeye çiçekli olanları da vardır” şeklinde açıklamıştır. Şallar, dokundukları bölgenin adları ile anılmaktadır. Eskiden Gürün’de dokunan, günümüzde dokumacılığı yapılmayan şallar da, Gürün Şalları olarak tanınmaktadır.

1 <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fal>, Erişim Tarihi: 08.09.2018.

19. yüzyılın başında Gürün'de yünlü dokumalar yaygın olarak yapılmıştır. Bölgede şal dokumacılığında önce yünlü dokumacılık yapılmış olması, kuşkusuz Gürün Şal dokumacılığının başlangıç ve gelişiminde kolaylık sağlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Gürün'de 500 dokuma tezgâhında şal ile erkek giysilerinde kullanılmak üzere kumaş, orduya aba ve şayak dokumaları yapıldığı bilinmektedir. 20. yüzyılın başında yörede tezgâh sayısı 3500'e yükselmiş, şal dokumacılığında belirgin artış olmuştur. Gürün şalları, hem yurt içinde çok talep görmüş hem de yurt dışına ihracatı yapılmıştır. Şalların dokunduğu dönemde Gürün, dokumacılıkta Sivas ilinin en gelişmiş ilçesi olmuştur (Akpınar ve Birol, 2015: 231).

Gürün Şalları'nda; ipek, ipek-pamuk, ipek-yün iplikler kullanılmasına rağmen, genel olarak Ankara Tiftik Keçisi ve Kaşmir Keçisinden elde edilen yün iplikle dokuma yapılmaktadır. Evlerde hanımların çok ince eğirdiği iki kat yün iplikler kullanılırken, 19. yüzyılın sonlarına doğru yerli tiftik ipliğinin üretiminde olan azalma ile yurt dışından ithal edilen iplikler de kullanılmaya başlanmıştır. Kuşkusuz, yörede artan tezgâh sayısı da ham madde ihtiyacına neden olmuş, ithal iplik kullanımını arttırmıştır. Malzemede dışarıya bağımlı olunması da dokuma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur.

I. Dünya savaşından önce, Gürün'de şal dokumacılığı ileri düzeyde yapılmıştır. Bu dönemde Gürün Şalları hem Türkiye'de, hem de yurtdışında talep görmüştür. Şal dokumacılığında oldukça etkili olan Ermenilerin savaşla birlikte bölgeyi terk etmeleri, Gürün Şal dokumacılığını oldukça olumsuz etkilemiştir. Savaş sonrasında şal dokumacılığını tekrar canlandırma girişimlerinden ise etkili bir sonuç alınamamıştır. Buna neden olan başlıca etkenlerin, Gürün Şalları'nın ticaretinde ve dokumacılığında etkili olan Ermenilerin bölgeden ayrılmış olması ve malzemede tamamen yurt dışına bağımlı hale gelmesi olduğu söylenilebilir. Buna ek olarak, İmer'in (2005: 261-277) belirttiği gibi; "Osmanlı hükümeti tarafından, el sanatı ürünlerine, üretildiği noktadan başka yerlere nakli esnasında yüksek vergilendirmeler de getirilince, üreticiye bulunduğu yerde pazarlama zorunluluğu getirmiş", bu durumda yurt dışında şal fiyatının yükselmesine neden olmuş ve rekabet gücünü zayıflatmıştır. Zaman içinde yörede giderek azalan Gürün Şal dokumacılığı, zamanla tamamen yok olmuştur. 1978 yılı basımlı "Türk El Dokumacılığı" adlı kitabında Yağan (1978: 66), "Eskiden şalları ile meşhur olan Gürün'ün bugün yalnızca ismi kalmıştır. Bölgede halen çalışan şal tezgâhi yoktur" ifadesini kullanmıştır.

Gürün Şalları'nın yoğun dokunduğu dönemlerde, yörede bulunan dokuma ustalarından, farklı şehirlere gidenler olmuştur. Gürünlü öğretmen Besim Cebecioğlu, dokumacı olan dedesi Behlül Tunç'un, Kocaeli Ma-

şukiye’de dokuma ustası olarak çalıştığı bilgisini paylaşmıştır. Bu bilgi sonucunda alan çalışması yapılmış, dokuma atölyesini işleten ortaklardan Mustafa Kırvanoğlu’nun oğlu Necmi Kırvanoğlu ile Mayıs 2016 tarihinde görüşme yapılmıştır.

Necmi Kırvanoğlu, eskiden evlerde el tezgâhlarında Şile Bezi benzeri dokumalar yapıldığını, fakat Maşukiye’de desenli şal dokumacılığının ilk kez babası ve ortağı Nuri Şanlı ile yaptığını ifade etmiştir. Dokuma atölyesinin, İstanbul’dan getirilen 11 tezgâh ile kurulduğunu belirtmiştir. Kırvanoğlu dokumada kullanılan desen kartonlarının İstanbul’da hazırlandığı bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca kullanılan ipliklerin de İstanbul’dan getirildiğini aktarmıştır. Üretime tanıklık eden Necmi Bey, tezgâhları tarif ederken, yukarıdan aşağı iplikler sarktığını, kamçılı ahşap tezgâhlarda bir ayak, bir el çalıştığını söylemiştir. Gürünlü dokuma ustası olan Behlül Tunç’un dokumadan sorumlu kişi olduğunu ve çözgü ipliklerini de atölyede kendisinin hazırladığı bilgisini paylaşmıştır. Yün, pamuk, yün-pamuk karışımı şallar dokuyup, İstanbul’a gönderdiklerini, babasının ortağı tarafından orada satışı yapıldığını aktarmıştır. Necmi Bey kesin bir tarih belirtmese de 1945’li yıllarda ve askere gittiği tarih olan 1956 yılı öncesinde şal dokumaları yapıldığı belirtilmiştir.

2.2. Gürün Şalları’nın Özellikleri

Gürün Şalları’yla ilgili yapılan akademik yayınlar incelendiğinde, Gürün Şalları’nın Jakar tezgâhında dokunduğu bilgisinin aktarıldığı görülmüştür (Özbel, 1949: 5) (Tan, 1978: 55) (Aydın, 1998: 48) (İmer, 2005: 5) (Sarioğlu ve Kayadibi, 2008: 397). Kuşkusuz karmaşık desen kapasitesi, şalların Jakar tezgâhında dokunduğu fikrini kuvvetlendirse de herhangi bir kaynağa dayandırılmadığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle, Haziran 2016 tarihinde yapılan alan çalışmasında, bu bilgiyi destekleyecek bir unsur aranmıştır. Çalışmada, Gürün’de tezgâh parçası ya da desen kartonu kalıntısı aranmış, fakat ulaşılamamıştır. Şal dokumacılığının yapıldığı döneme tanıklık eden, 1929 doğumlu Zeynel Kutlu ile yapılan görüşmede Kutlu, Gürün Şalları’nın ahşap tezgâhlarda dokunduğunu, kartonlara desen işlendiğini ve yukarıdan sarkan iplikler ile çözgü ipliklerinin kaldırılarak ağızlık açıldığını anlatmıştır.

Gürün Şal dokumacılığından önce, 17. ve 18. yüzyıllarda Hindistan ve İran Şalları (Acem) Avrupa’da tanınmıştır (Tan, 1978: 53). Gürün Şal desenleri, Hint ve İran şallarının desen ve teknik özellikleri ile şala uygun olan Türk kumaş desenlerindeki süslemeler ve Avrupa’da bulunan taklit şallarının göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulmuştur (Özbel, 1949: 5).

Gürün Şalları motif özellikleri bakımından, dört grup altında de-

ğerlendirilmektedir. Birinci grupta bulunan şallara “Motifleri Serpme Şalları” denilmektedir. Bu şallarda, badem ya da pençe adı verilen motifler, genellikle küçük çiçek ve yapraklarla bir arada kullanılmıştır. Günümüzde şal deseni olarak adlandırılan bu motiflerin arasında kalan boşluklar, farklı motiflerle birlikte düzenlenmektedir. “Motifleri Birbirine Bağlı Şallar” olarak adlandırılan ikinci grupta da motifler serpme olarak düzenlenmiştir. “Sarmaşık” ya da “Sarmaşıklı Dal” da denilen bu şalları birinci gruptan ayıran desen özelliği, motiflerin uzun bir dal halinde birbirine bağlanarak düzenlenmesidir. “Asma Dalları” denilen üçüncü grupta ise şal desenleri, birbiri içinden geçen, kavisli dallardan meydana gelmektedir. Dokuması top halinde yapılan bu şallar, Gürün Şalları arasında en çok dikkat çeken örneklerdir. Avrupa’da taklit edilen Türk şallarının desenleri de Asma Dalları deseninin sadeleşmiş biçimidir. Dördüncü grupta bulunan şal desenlerine “Yollu” ya da “Çubuklu Şallar” denilmektedir. Yollu şallar, rapor içinde farklı genişlikte bulunan şeritlerden meydana gelmektedir. Şeritlerin içi ve ara boşlukları düzenlenirken, motiflerle birbirine bağlanmakta ya da tamamen birbirinden bağımsız motiflerle düzenleme yapılabilmekte ve boyuna görüntü elde edilmektedir (Özbel, 1949: 5-6).

Resim 1. M.Ü.G.S.F. Kütüphanesinde Bulunan, Kenan Özbel Koleksiyonu Görün Şal Örnekleri.

Gürün Şal dokumacılığında kullanılan iplikler; önceleri doğal boyalar ile doğal yöntemlerle boyanırken, sonrasında boyamacılıkta suni ve sentetik boyarmaddeler de kullanılmıştır. Çok renkli dokumalar olan Görün Şal dokumalarında, temel renk beyaz ve siyahtır. Alanda yapılan kumaşlarda kullanılan renkler gözlemlendiğinde siyah ve beyaz iplikler dışında; yeşil, turuncu, kırmızı, mavi, pembe, haki, gri, mor ve bordo renklerde ipliklerin de kullanıldığı görülmüştür.

2.3. Görün Şalları'nın Kullanım Alanı

Resim 2. Nevşehirli Ünal Ailesi'ne ait Kaftan.

Çubuklu şal deseni ile dokunan Görün Şalları, kadın giyiminde ve başa direkt sarılarak ya da fes, rakçin, arakçin adı verilen başlıkların üzerine sarılarak kullanılmıştır. Kare biçiminde olan şallar ise uçları püskülle

süslenerek omuza örtülmüştür. Bu şallar da motifler tercihe göre değişiklik göstermektedir. Motifleri serpmeye şallar, motifleri birbirine bağlı şallar ve asma dalları şallar da elbiselerde kullanılmıştır (Tan, 1978: 57).

Erkek giyiminde kıyafet inkılabından önce şalların başa sarılıp kullanıldığı görülmektedir. Eskiden yaygın olan bele şal kuşak sarımı, Gürün’de de yapılmıştır. Ayrıca gelin çeyizlerinde müstakbel eş için Gürün Şal dokumalarından hazırlanan, şal gecelik, hırka, yelek ve boyun atkısı bulundurulmuştur (Tan, 1978: 57).

Bunlara ek olarak Akça Tokatlı ve Erzurumlu Jorayev’in (2016: 188) aktardığı gibi; “Giyim dışında minderlerde, kapı perdelerinde, iç mekân döşeme işlerinde, ocak yaşmaklarında, bohçalarda, kavuk örtülerinde, sandık örtülerinde, cenaze merasiminde tabut üzerine örtü olarak ve türbelerde sandıklar üzerine örtü olarak da kullanılmıştır”.

Resim 3. “Gürün Şalları’nın Kullanımına Örnekler” (Özbel, 1949: 28-31-32).

3. Alan Çalışmasında Ulaşılan Gürün Şal Örnekleri

2016 yılının Haziran ayında, Gürün’de alan çalışması yapılmıştır. Araştırmalara başlarken, Gürünlü Halk Eğitim Müdürü Mustafa Sandıkaya ile görüşülmüştür. Halk Eğitim Müdürlüğü desteği ile yapılan araştırmada, bölgede dört Gürün Şal dokuma örneğine ulaşılmıştır. Ulaşılan birinci örnek, Gürün Belediyesi bünyesinde koruma altında bulunan Gürün

Şal dokumasıdır. Diğer üç örnek ise yörede yaşayan ailelerde bulunan Şal dokumalarıdır. Belediye bünyesinde ve Temur Yalçın, Mesude Öztürk, Belkız Turhan'da bulunan Gürün Şal Dokuma örnekleri üzerinden inceleme ve değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

3. 1. Alan Çalışmasında İncelenen Birinci Kumaş Örneği

Belediye Başkanı Nami Çiftçi ile yapılan görüşme sonucunda izinleri alınarak, Gürün Belediyesi bünyesinde bulunan Gürün Şal örneğinin, bir belediye çalışmanı eşliğinde incelemesi yapılmıştır. İncelenen kumaşın eni 86,5cm'dir. Kumaşın her iki tarafında, 0,6 cm genişliğinde kenar örgü dokunduğu görülmüştür. İncelenen birinci kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

1. Kumaş Çözgü İplik Renk Raporu

Beyaz İplik	100 Tel
Mavi İplik	5 Tel
Kırmızı İplik	40 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Mavi İplik	100 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel
Siyah İplik	40 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel
Sarı İplik	100 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Kırmızı İplik	40 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Haki İplik	100 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel
Siyah İplik	40 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel

1. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (3,5 cm Rapor Boyunda)

Kırmızı İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Beyaz İplik	1 Tel

1. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (0,6 cm Rapor Boyunda)

Kırmızı İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Beyaz İplik	1 Tel
Pembe İplik	1 Tel

Resim 4. Gürün Şal Örneği, Gürün Belediye Koleksiyonu.

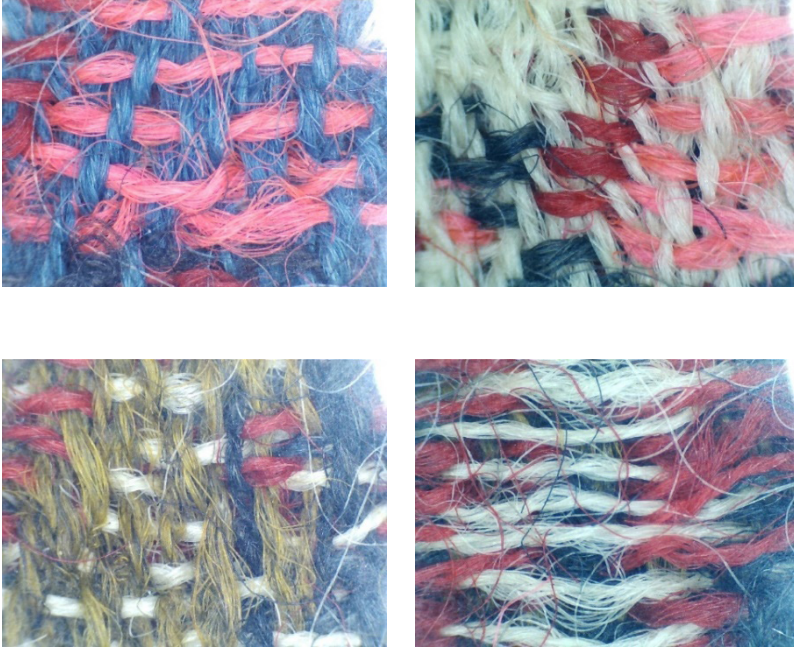
Birinci kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desende ve bordürde 2/1 ve 1/2 dimi, kenarda ise bezayağı örgü kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu şal örneğinde, Resim 5’de görüldüğü gibi kullanılan atkı iplikleri kumaşın arka yüzünde serbest bırakılmıştır.

Resim 5. Gürün Şal Örneği, Gürün Belediye Koleksiyonu.

İncelenen bu Gürün Şal örneğinde, atkı ve çözgü ipliği yündür. Raport eni ölçüldüğünde, beyaz, mavi, sarı ve haki renklerin etkili olduğu boyuna kalın yolların eni 4,1 cm, siyah ve kırmızı rengin hâkim olduğu ince yolların eni 1,3 cm, yollar arasındaki ince bordür enlerinin 0,2 cm

genişliğinde dokunduğu tespit edilmiştir. Raport eni toplamda 18 cm'dir. Raport boyu ise 7,6 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe de atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, dört kalın ve dört ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 6. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

3.2. Alan Çalışmasında İncelenen İkinci Kumaş Örneği

Alanda ulaşılan ikinci kumaş örneği incelenmek üzere Gürün'de yaşayan Temur Yalçın'dan temin edilmiştir. Yalçın, kendilerinde bulunan Gürün Şal örneğinin, Amcası Şeyh Hamit'e ait olduğunu belirtmiştir. İncelenen bu kumaşın eni 88 cm'dir. Kumaşın bir tarafında 1cm kenar örgü bulunuyorken, diğer tarafından boyuna kesildiği ve atkı ipliklerinin açıkta kaldığı görülmüştür. Kumaşın kesilmiş olması, daha geniş enli bir tezgâhta dokunmuş olduğunu göstermektedir. İncelenen ikinci kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

2. Kumaş Bir Yüzündeki Çözümlü İplik Renk Raporu

Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	38 Tel
Turuncu İplik	3 Tel
Açık Mavi İplik	11 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Yeşil İplik	38 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Beyaz İplik	11 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Kırmızı İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	11 Tel
Turuncu İplik	3 Tel
Siyah İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Kırmızı İplik	11 Tel

2. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu

Siyah İplik	1 Tel
Pembe İplik	1 Tel
Açık Turuncu İplik	1 Tel

2. Kumaş Diğer Yüzündeki Çözümlü İplik Renk Raporu

Turuncu İplik	3 Tel
Siyah İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	11 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Kırmızı İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Mavi İplik	11 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Yeşil İplik	38 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Açık Mavi İplik	11 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	38 Tel
Turuncu İplik	3 Tel
Beyaz İplik	11 Tel

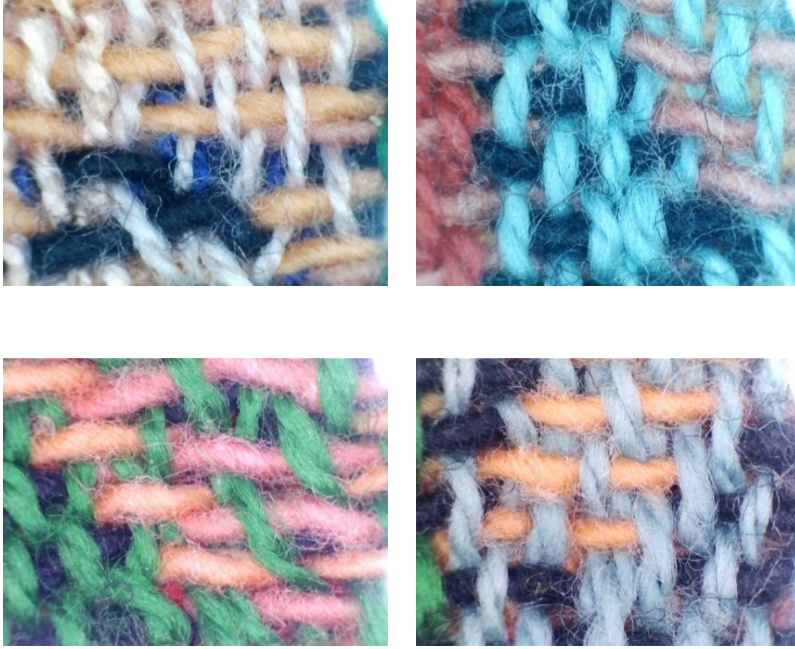
Resim 7. Gürün Şal Örneği, Temur Yalçın.

İkinci kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desende 2/1 ve 1/2 dimi, kenar ve kontürlerde ise bezayağı örgü kullanıldığı görülmüştür. Bu şal örneğinde, Resim 8’de görüldüğü gibi kullanılan üç renk atkı ipliği, kumaşın iki yüzünde de örgünün içindedir.

Resim 8. Gürün Şal Örneği, Temur Yalçın.

İncelenen ikinci Gürün Şal örneğinde raport eni ölçüldüğünde, boyuna kalın yol eni 3,1 cm, ince yol eni 0,8 cm, yollar arasındaki ince bordür eni 0,3 cm genişliğinde dokunduğu görülmüştür. Raport eni toplamda 18 cm'dir. Raport boyu ise 9,7 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe ise atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, dört kalın ve dört ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 9. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

3.3. Alan Çalışmasında İncelenen Üçüncü Kumaş Örneği

Alanda bulunan bir diğer şal örneği de incelenmek üzere Gürün'de yaşayan Mesude Öztürk'ten temin edilmiştir. Öztürk'e ait olan ikinci kumaş örneği incelendiğinde, bir tarafında 0,5 cm, diğer tarafında 0,7 cm kenar örgü dokunduğu görülmektedir. İncelenen üçüncü kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

3. Kumaş Çözgü İplik Renk Raporu

Hardal İplik	96 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Kırmızı İplik	36 Tel

3. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (5 cm Rapor Boyunda)

Gri İplik	5 Tel
Siyah İplik	36 Tel
Gri İplik	5 Tel

Siyah İplik	5 Tel	Beyaz İplik	1 Tel
Hardal İplik	96 Tel	Siyah İplik	1 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel	Turuncu İplik	1 Tel
Siyah İplik	36 Tel		
Kırmızı İplik	5 Tel	<u>3. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu</u> <u>(0,6 cm Rapor Boyunda)</u>	
Gri İplik	96 Tel	Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	5 Tel	Siyah İplik	1 Tel
Kırmızı İplik	36 Tel	Turuncu İplik	1 Tel
Siyah İplik	5 Tel	Sarı İplik	1 Tel
Beyaz İplik	96 Tel		

Üçüncü kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desende ve bordürde 2/1 ve 1/2 dimi, kenarda ise bezayağı örgü kullanıldığı görülmüştür. Bu şal örneğinde, Resim 11’de görüldüğü gibi kullanılan atkı iplikleri kumaşın arka yüzünde serbest bırakılmıştır.

Resim 10. Gürün Şal Örneği, Ön Yüz, Mesude Öztürk.

Resim 11. Gürün Şal Örneği, Arka Yüz, Mesude Öztürk.

İncelenen bu Gürün Şal örneğinde, atkı ve çözgü ipliği yündür. Raport eni ölçüldüğünde, hardal, beyaz ve gri renklerin etkili olduğu boyuna kalın yolların eni 4,8 cm, kırmızı ve siyah renklerin hâkim olduğu ince yolların eni 1,8 cm, yollar arasındaki ince bordür eni 0,2 cm genişliğinde dokunduğu tespit edilmiştir. Raport eni toplamda 28 cm'dir. Raport boyu ise 10 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe de atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, dört kalın ve dört ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 12. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

3.4. Alan Çalışmasında İncelenen Dördüncü Kumaş Örneği

Alanda ulaşılan dördüncü şal örneği incelenmek üzere Gürün'de yaşayan Belkız Turhan'dan temin edilmiştir. Turan yapılan görüşmede, Gürün Şalı'nın, 1933 yılında vefat eden eşinin babası tarafından, eşi Burhan Turhan'a hediye verildiğini belirtmiştir. İncelenen dördüncü kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

Resim 13. Gürün Şal Örneği, Belkız Turhan.

Resim 14. Gürün Şal Örneği, Belkız Turhan.

4. Kumaş Çözümlü İplik Renk Raporu

Beyaz İplik	96 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Siyah İplik	36 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Sarı İplik	32 Tel
Siyah İplik	6 Tel
Bordo İplik	36 Tel
Siyah İplik	6 Tel
Sarı İplik	96 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Lacivert İplik	36 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Pembe İplik	32 Tel
Siyah İplik	6 Tel
Bordo İplik	36 Tel
Siyah İplik	6 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (0,65 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Sarı İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (0,65 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Sarı İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu
(0,65 cm Rapor Boyunda) _

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Açık Mavi İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu
(1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu
(0,65 cm Rapor Boyunda) _

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Açık Mavi İplik	1 Tel

Dördüncü kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desen ve yollarda 2/1 ve 1/2 dimi, ince bordür ve kenarda ise bezayağı örgü kullanıldığı görülmüştür. Bu şal örneğinde, Resim 14'te görüldüğü gibi kullanılan atkı iplikleri kumaşın arka yüzünde serbest bırakılmıştır.

Resim 15. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

İncelenen dördüncü Gürün Şal örneğinde, atkı ve çözgü ipliği yündür. Raport eni ölçüldüğünde, beyaz ve sarı renklerin etkili olduğu boyuna kalın yolların eni 3,7 cm, lacivert, pembe, mor, siyah ve sarı renklerin hâkim olduğu ince yolların eni 1,2 cm ile 1,8 cm aralığında, yollar arasındaki ince bordür eni ise 0,2 cm genişliğinde dokunduğu görülmüştür. Raport eni toplamda 17,2 cm'dir. Raport boyu ise 8,2 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe de atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, iki kalın ve altı ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Sonuç

Bu çalışma, yerel dokumacılığımızın özel örneklerinden olan Gürün Şalları'ndan esinlenerek gerçekleştirilmiştir. Sivas'ın, dokumacılıkta köklü bir geçmişe sahip olması, kuşkusuz Gürün Şal dokumacılığının temelini de oluşturmuştur. Desen, motif ve renk özellikleriyle kendine özel bir kimlik kazanan Gürün Şalları'ndan, günümüze az sayıda örnek ulaşmıştır. 2016 yılında Gürün'de yapılan alan araştırmasında, dört şal örneğine ulaşılmış ve incelemeleri yapılmıştır.

Gürün Şalları motif özellikleri ve desenleri bakımından dört ana grupta değerlendirilmektedir. Yörede ulaşılan ve incelenen dört örnekte de "Yollu ya da Çubuklu Şallar" olarak adlandırılan motif ve desen özelliklerinin olduğu görülmektedir. Şal örneklerinde bulunan yollara bakıldığında, çözgü iplik renklerinin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Dört şal örneğinde de, motif ve zemin renkleri incelendiğinde, zeminde çözgü ipliği, motifte ise atkı ipliği renklerinin etkin kullanıldığı görülmüştür.

İlgili kaynaklarda, ipek, ipek-pamuk, ipek-yün iplik ile dokunan örnekler de olmasına rağmen, genel olarak Ankara Tiftik Keçisi ve Kaşmir Keçisinden elde edilen yün iplik kullanıldığı belirtilmiştir. Parlaklığı ne-

deni ile incelenen örneklerde de tiftik iplik kullanıldığı düşünülmektedir. Konu olan örneklerden analiz için numune alınamaması nedeni ile kesin saptama yapılamamıştır. Bu nedenle metin içinde genellikle yün olarak tanımlanmıştır. Çok renkli dokumalar olan Gürün Şal dokumalarında, temel renk beyaz ve siyahtır. Siyahla birlikte en çok kullanılan beyaz renkli iplikler, boyanmamış ve ağartılmamış doğal tiftik elyafı rengindedir. Ulaşılan Gürün Şal dokumalarında kullanılan örgülere dikkat edildiğinde, bezayağı örgüsünün kullanıldığı örneklerin de bulunmasına rağmen, genel olarak 1/2 ve 2/1 dimi örgünün kullanıldığı görülmüştür.

Ülkemizin birçok bölgesinde değerli el dokumacılığı örnekleri varlığını sürdürmekle birlikte, azalarak yok olmaya doğru gitmektedir. Günümüz koşulları bu örneklerin üretilmesine olanak vermiyorsa da, kültürel miras olarak yaşatılmalıdır. Yapılan bu çalışma ile yörede ulaşılan Gürün Şal örnekleri belgelenerek, yok olmadan kayıt altına alınmıştır.

Kaynakça

- Akça Tokatlı, Ü. ve Erzurumlu Jorayev, Ö. (2016). Gürün Şalları Üzerine Bir İnceleme. 7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı BEZCE 2016, ANADOLU'YA DOKU'N'AN BEZLER Tam Metni İçinde (182-190).
- Akpınar, D. ve Birol, N. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete Sivas Vilayeti'nde Dokuma Sektörü ve Gelişimi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 215-238.
- Aydın, Ö. (1998). Gürün Şalları. *Ev Tekstili Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21. 46-49.
- Devellioğlu, F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe Lugat*. Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası.
- Ergür, A. (2002). *Tekstil Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı Zanaatkarları*. Kılıç, Z. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İmer, Z. (2005). The Historical Relationship between the Shawls of Gürün and Iran. *Asian Folklore Studies*, Volume 64, 261-277.
- Kütükoğlu, M. S. (1983). *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*. İstanbul: Enderun Kitap Evi.
- Nişanyan, S. Nişanyan Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fal>, Erişim Tarihi: 08.09.2018.
- Özbel, K. (1949). *Gürün Şalları*. Ankara: El Sanatları XIII CHP Halkev

leri Bürosu Ulus Basımevi.

Sarioğlu, H. ve Kayadibi, P. (2008). Jakarlı El Dokuma Geleneğimizin Nadide Örneklerinden, Gürün Şalları. *Cumhuriyet*

Döneminde Sivas Sempozyumu Tam Metni İçinde (393-402).

Tan, N. (1990). Gürün Şalları. *Kültür ve Sanat Dergisi*. S. 6, 53-55.

Yağan, Ş. Y. (1978). *Türk El Dokumacılığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası

Yayınları.

Sözlü Görüşmeler

Çiftçi, Nam; Gürün Belediye Başkanı; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Kırvanoğlu, Necmi; Kocaeli- Maşukiye: Sözlü Görüşme, Mayıs 2016.

Öztürk, Mesude; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Sandikkaya, Mustafa; Gürün Halk Eğitim Müdürü; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Turhan, Belkız; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Yalçın, Temur; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.